

UNIVERSALJA NË POEZINË E MIGJENIT (UNIVERSAL ELEMENT IN MIGJENI'S POEMS)

Vebi BEXHETI

Departamenti i Gjuhës dhe Letërsisë Shqipe, Universiteti i Evropës Juglindore, Tetovë,
Maqedoni

E-mail: v.bexheti@seeu.edu.mk

PËRMBLEDHJE

Temat dhe motivet migjeniane nuk ishin të panjohura për letërsinë shqipe, por qasja, shtrimi dhe njëmendësimi artistik i tyre e veçojnë qartazi krijimtarinë e poetit nga ajo e autorëve paraardhës e bashkëkohës. Studimet e shumta të gjertanishme për veprën e Migjenit, sado e kanë ndriçuar bukur mirë atë, sikur i janë shmangur trajtimin të temave dhe motiveve universale, të cilat zënë, ndoshta jo në shtrirje, por me siguri në vështrim të peshës në Weltanschauung-un e poetit, një pozicion qendror. Kumtesa synon të verë në pah spektrin e topikës universale në veprën e Migjenit si dhe të bëjë një tipologjizim të saj duke e vënë theksin në aspekte të fatit të individit në kontekstin e bashkësisë dhe të këtyre të dyjave në kontekstin global.

Fjalët kyçe: Migjeni, universalja, gjenerata e viteve '30.

Key words: Migjeni, universal element, the generation of the years '30.

Për këtë rast u përcaktova për Migjenin, me bindjen se kjo figurë e ndritur e letërsisë sonë, meriton një prezantim edhe në këtë takim shkencor të Alb-Shkencës me përmasa të mëdha për shkencën shqiptare. Migjeni, me jetë aq të shkurtër dhe veprë aq të madhe, e nxiti aq shumë mendimin kritik duke provokuar një numër të madh studiue-

sish, që nga koha kur u botua vepra e tij e deri në ditët e sotme.

Vlerësimet për veprën e tij ishin nga më të ndryshmet, nga ata që këtë krijues e vlerësonin vetëm si poet mjerimi, e deri te ata që hiqnin dorë nga ndonjë përfundim, që do ta

shteronte mendimin e mëtejshëm të vlerësimit, nga ata që e quajtën paralajmëruesin më të madh të komunizmit, e të cilët "zbuluan" se disa poezi, siç janë: *Të lindet njeriu* dhe *Trajtat e mbinjeriut* ia paska kushtuar udhëheqjes së komunizmit që po lindte, deri te poeti pesimist, për të cilin jeta nuk kishte asnjë kuptim, përveç vuajtjes dhe mjerimit.

Sidoqoftë, në këtë moment nuk e kemi temë shqyrtimi mendimin kritik, por disa nga vlerësimet që dalin nga shkolla e ideologjizuar e kësaj kritike letrare, nuk na lë indiferentë dhe mendoj se çdo kontribut që lidhet me këtë problematikë, është në shërbim të një rivlerësimi të ndonjë seg-

menti të veprës që sot është jashtë kohe, e kjo nuk do të thotë se mund të mbyllet aq lehtë dosja e studimit të mëtejshëm, përkundrazi edhe sot njohësit më të mirë të Migjenit besojnë me plot bindje se nuk është thënë plotësisht ajo që mund dhe duhet të thuhet lidhur me këtë veper (Aliu, 1978: 6).

Studiuesit e shumtë të letërsisë shqipe që merren edhe me veprën e Migjenit e që e veçojnë dhe e theksojnë më tepër këtë veper nga autorët pararendës dhe ata që vijnë pas tij, e kanë ndriçuar në masë të madhe atë, por sikur i janë shmangur trajtimit të temave dhe motiveve universale të cilat zënë, ndoshta jo në shtrirje por me siguri, në vështrim të peshës, një pozicion qendror.

Vepra e Migjenit, në këtë rast poezia e tij, është edhe e përmasave universale. Ajo nuk mund të konsumohet për një kohë të shkurtër, përkundrazi, është poezi që çon peshë e që kërkon studime më të gjithanshme. Edhe pse kjo poezi mund të duket si shumë personale dhe e kufizuar në kohë dhe hapësirë, fuqia e saj poetike në vete ngërthen vlera të gjithanshme dhe ka një kuptim më të thellë se sa duket. Është e vërtetë se kjo u krijua në një periudhë kohore shumë të shkurtër dhe në një hapësirë të ngushtë, rezultat i vetë jetës së përqendruar në mjedise të caktuara, e që u ngrit brenda revoltës së urrejtjes kundër regjimit të një momenti poashtu të caktuar historik dhe dëshpërimit nga vetë jeta fatzezë e tij, por nëse kjo poezi lexohet kujdesshëm dhe depërtohet në mendimin filozofik të tij, mund të konstatohet lehtë edhe karakteri mbipersonal dhe mbikohor. Vetë fakti se në brendinë e veprës së Migjenit shihet, para së gjithash, njeriu, dhe ndonjëherë edhe mbinjeriu me trajta të ndryshme, flet edhe për individualen dhe gjithënjëzoren, për kombëtaren dhe universalen. Migjeni me filozofinë e re të tij poetike, njeriun dhe njëzoren, për mjerimin dhe dëshpërimit, e ngjit në një model të pakapërcyeshëm për vizionin universal të mendimit të tij poetik (Bulo, 1998: 154).

Dhembja personale e Migjenit dhe mjedisi politiko-shoqëror i padurueshëm e rebelojnë duke e nxitur të tentojë t'i bjerë ndonjëherë me grusht edhe malit. Edhe kjo revoltë që e nxit t'i qërojë hesapet me diçka që fare se ndjen atë grusht, e sido-

mos kur është fjala për shtetin dhe regjimin e tij, flet mjaft për të kuptuar se Migjeni nuk rebelohet vetëm nga shkak se është i lënduar shpirtërisht, por edhe për diçka më të madhe, të përgjithshme, kombëtare dhe më tepër se kaq, e kjo do të thotë se fati i individit është brenda kontekstit të bashkësisë dhe këtyre të dyjave në të përgjithshëm. Kjo krizë e moralit shoqëror dhe njerëzor do të thosha, Migjenin e provokon vazhdimisht, atë e bën poet që në shumëçka ndryshon nga të tjerët, ndryshon edhe në karakterin e përmasës universale që është e pranishme në krijimtarinë poetike të tij.

Migjeni si prijës i ideve përparimtare në mesin e shkrimtarëve të viteve Tridhjetë, me veprën e vet, solli një freski në letërsinë shqiptare dhe e theu atë monotoni poetike. Në poezinë shqipe ai solli vargje të lira me mendime të lira. Ai ishte i bindur thellë se këto ndryshime duhet të jenë radikale, të përfshijnë totalitetin shoqëror dhe të sjellin një botë të re me moral të ri njerëzor (Qosja, 1978: 129). Këto risi, përveç të tjerash, kanë edhe karakter të përgjithshëm. Metoda e tij krijuese dhe ballafaqimi me realitetin e shëmtuar që karakterizohet edhe me varfëri të skajshme, e dallonin gjithashtu këtë poet nga të tjerët. Ai edhe kur shkruan për mjerimin, nuk përqëndrohet vetëm në atë të njeriut shqiptar. Këtë plagë shoqërore e sheh si një të keqe për mbarë njerëzimin.

Me vargun e parë të *Poemës së mjerimit*, "*Kafshatë q'ë skapërdihet ash or volla mjerimi*", ai i drejtohet vëllait të vet, pra, shqiptarit, por poemën e mbyll me vargjet: "*Mjerimi asht një njollë e pashlyeshme / në ballë të njerëzimit që kalon nëpër shekuj / Dhe këtë njollë, kurr nuk është e mundëshme / ta shlyejnë paçorot që zunë myk ndër tempuj*". Është e vërtetë se Migjeni shpreh revoltë kundër varfërisë që e kishte mbytur popullin e tij, duke ia ulur dinjitetin dhe moralin, në nivelin më të poshtëruar, por ai me të drejtë konstaton edhe një të vërtetë tjetër, se kjo njollë e zezë e kishte kapluar tërë njerëzimin dhe ishte e pamundur të shlyhej njëherë e përgjithmonë.

Nga shumë vlerësime dhe analiza që i janë bërë kësaj vepre, nuk është shprehur si duhet edhe ky segment, pra karakteri universal i poemës. Është e vërtetë se këtu tema themelore është mjerimi, me tërë pasojat që la tek njerëzit, por shihet dukshëm

edhe shtrirja e tij në përmasa të njerëzimit, në të gjitha kohërat. Varfëria edhe sot është fatkeqësia globale dhe si problem përmasash kaq të mëdha, vështirë se do të zhduket ndonjëherë nga faqja e dheut. Pikërisht këtu Migjeni dallohet nga krijues të tjerë që e rrahën këtë temë duke e konsideruar vetëm si fatkeqësi ekskluzive të kombit të tyre.

Një poezi tjetër ku konstatohet ngadhënjimi i vlerës universale është ajo me titull *Shkëndija*: “Nga zjarri i shtëpisë u shkëput një shkëndijë / dhe nëpër oxhak u vërsul në liri, / nëpërmes t’errësinës / muer udhën e qiellës / dhe në mes hyjve të natës zu vendin e hanës, thotë poeti. Ai në vargjet e kësaj poezie përmend hënën, yjet dhe qiellin, d.m.th. gjithësinë. Kjo shkëndijë që e la vatrën shkretë dhe zuri vendin e hënës, do të bëjë dritë për të gjithë: të mjeruemit në botë, që vuajnë e derdhiin lot. Drita e saj do të jetë në shërbim të njerëzimit dhe të gjithësisë, anipse një plak i vetmuar mbeti nëpër terr dhe më kot mundohet të: “ngre shkopin në hyje shkëndin për me gjetë, / rebelin, që votrën e shtëpisë e la të shkretë... Migjeni në këtë poezi, nëpërmjet një shkëndije që bënte vetëm pak dritë në vatrën e një shtëpie, kalon në terrenin e galaksisë për t’i bërë më tepër dritë tërë tokës arbërore dhe të gjithë të mjeruarve në botë. Me këtë vizion origjinal të lirisë së mendimit dhe të veprimit, ai me gjuhë të pasur poetike me figura të shumta, i fshin kufijtë midis njerëzisë dhe hyjnore, reales dhe imagjinare, midis individit dhe gjithë njerëzimit (Dado, 2003: 295).

Te poezia *Të lindet njeriu*, poeti pret të lindet një njeri, që do ta ndihmojë kombin dhe tërë njerëzimin nga e keqja që sillte vetëm vuajtje e mjerim. Ky njeri do të duket i zakonshëm: “Pa yll në ballë, por që me fjalë të pushton”, d.m.th. ky njeri të bën për vete “me fjalë të pushton”. Ky njeri i ri të cilin e pret Migjeni do të sjellë shpëtimin dhe do të “krijojë një epope”, pra njeriu i ardhshëm i Migjenit, do ta zhdukë mënyrën tradicionale të jetës së vështirë që këndohej përmes lahutës. Edhe këtu poeti nuk ndalet me kaq, por është i brengosur edhe me fatin e kombeve të tjera: “Të gjithë kombet po dehen në epope t’veta”. Si duket, të gjithëve u ka munguar një vështrim dhe qasje reale ndaj jetës, pra, ai do ta kthejë këtë njeri nga jeta e fantazisë së dehur e epopeve të lavdishme, në ate reale të kohës së re.

Të birtë e shekullit të ri është poashtu një po-

ezi që bën pjesë në grupin e poezive të tij që janë shkruar nën ethet e rebelimit poetik. Migjeni, bashkë me shokët e gjeneratës së vet, që janë bijtë e një shekulli të ri, nuk i duan më humbjet. Për këtë ai është më tepër se optimist dhe i vendosur në ngadhënjimin mbi të keqen. Kjo e keqe, siç e konstaton poeti, nuk vjen nga një rreth i ngushtë njerëzish, që jetojnë në një vend e në një kohë të caktuar, por nga lojëra të fëlliqura që i kurdisin të tjerët, këto humbje vijnë nga: “Loja e përgjaktë e historisë njerëzore”. Edhe këtu, siç vërehet, është i pranishëm dimensionin universal i autorit. Ky poet që i paraprin gjeneratës së këtij brezi, bashkë me ta kërkon ngadhënjim, ndërgjegje dhe mendim të lirë. Të gjitha këto kategori termash e kanë kuptimin e përgjithshëm, përveç atij individual. Ky njeri i ri me shokët e vet, pra Migjeni, dëshiron të jetë i pranishëm kudo në botë, në çdo mjedis, te çdo njeri dhe kështu duke i kaluar kufijtë e lokales dhe kombëtares, do të bëhet “një thumb i ngulur ndër trutë e njerzisë”, për t’i ngacmuar vazhdimisht ata që të mos zhyten përsëri në pellgun e mjerimit dhe ta “vajtajnë prapë kangën e trishtimit”.

Në poezinë *Reznata* që e trajton poashtu mjerimin dhe kuptimësinë e jetës së kësaj qenieje me “vullnet të ndridhun”, për jetën që s’ka asnjëfarë kuptimi, e këtë jetë, vazhdon poeti, nuk e dëshiron askush në botë: “...se kjo botë e mbarrë / ndër gjë t’Univerzumit është varr”.

Poezia *Parathania e parathanieve* që e hap përmbledhjen poetike të Migjenit, në masë të madhe është e karakterit universal. Në temën që përmban dilemën e njeriut për ekzistencën e zotit dhe trajtën e tij “mbi vjet dhe shekuj”, vërehet edhe dilema “a asht zoti pjella e tij, / apo ai vetë pjella e zotit”. Megjithatë, Migjeni është i bindur se në këtë kohë të gjithë “... njerëzit po kuptohen fare mirë / për me ndërtue Kullën e Babilonit, / dhe në maje të Kullës, në majë të majës së fronit / ka me hyp njeriu / dhe ka me thirrë: / Perëndi! Ku je?” Si duket, edhe këtu nuk mugon përmasa globale e filozofisë së jetës dhe e ekzistencës në raport me perëndinë.

Edhe tema e flamurit që në letërsinë tonë simbolizon kombin dhe vazhdimisht përshkruhej pamja e tij me fushën e kuqe dhe shkabën e zezë dykrenore në mes, te Migjeni, është simbol i përgjithshëm që e udhëheq njerëzimin në luftë për

jetë a vdekje. Te poezia *Vuajtja*, autori e parandjen se së shpejti do të bëhet si “*flamur i vjetruem / i rreckuem / ndër luftat e jetës*”, e kjo vërehet edhe te poezia *Nën flamujt e melankolisë*, ku nën këtë simbol “*mund të shifet / një mund, një përpjekje / e madhe për mbi vdekje*”.

BIBLIOGRAFIA

ALIU, A. (1978), *Migjeni 4*, Rreth kritikës mbi veprën

e Migjenit, Rilindja, Prishtinë.

BULO, J. (1998), *Magjia dhe magjistarët e fjalës*, Tiranë.

DADO, F. (2003), *Teoria e veprës letrare. Poetika*, ShB Blu, Tiranë.

HAMITI, S. *Letërsia moderne shqiptare*,

KADARE, I. *Migjeni ose Uragani i ndërprerë*,

AUTORË TË NDRYSHËM. *Migjeni*, Vepra e plotë.

QOSJA, R. (1978), *Migjeni 4*, Millosh Gjergj Nikolla – Migjeni, Rilindja, Prishtinë.

VINCA, A. *Orët e poezisë*